

modnih objekata, do odluke da se za izvedbe angažiraju *antimanekenke* i *antimanekeni*, moguće je prepoznati i subverzivnu notu koja se očitovala u svjesnom otklonu od modnih standarda, odnosno onih koji se tiču izgleda i proporcija *savršenog* tijela. Dajući svojim izvođačicama i izvođačima potpunu slobodu tjelesne ekspresije unutar osnovnog izvedbenog koncepta, Daklelososice ne samo da promoviraju tijelo kroz prihvaćanje njegove drugosti razotkrivanjem nametnutosti ideje lijepog, već i dodatno proširuju očekivanu funkciju modela kao tijela koje nosi modnu kreaciju na ulogu aktivnog performera, čime njihove izvedbe dobivaju karakter *punokrvnog* antimodnog performansa.

Umjetničko djelovanje Daklelososa obilježavaju, što je za onodobnu nezavisnu scenu tipično, kolektivističko poimanje autorstva te inkluzivnost, ostvarivani u suradnjama s akterima tadašnje likovne, kazališne i alternativne scene, kao i s prijateljima i poznanicima koji također postaju izvođači u njihovim performansima.¹ Otklon spram *oficijelnih* umjetničkih

strujanja bio je vidljiv i u svjesnom odabiru marginalnih prostora izvedbi (pored službenih galerijskih i muzejskih prostora u kojima su također nastupale), odnosno u poništavanju granice između *mainstreama* i ruba. Njihov je aktivizam bio suptilan, sasvim moguće i nesvjestan, te se jasnije percipira tek kroz pogled iz današnjeg doba: represivnim i mračnim devedesetima, obilježenim jednoumljem i gušenjem različitih sloboda, Daklelososice nisu odgovarale izravnom kritikom, već su svojim *pozitivnim šarenilom* predstavljale kontrast općoj atmosferi obilježenoj preplavljujućim osjećajem opresije, posljedično izazivajući subverzivni efekt *vedre apokalipse*.

Polje umjetničkog djelovanja kolektiva Daklelososi nije bilo ograničeno samo na izvedbe antimodnog performansa, no on je svakako ostao najprepoznatljivijim aspektom njihova stvaralaštva. U ovom tekstu donosimo kronologiju njihovih javnih nastupa s obilježjem izvedbe², zabilježenu kroz memoarsko-dokumentarističku *vizuru* jedne od ključnih članica grupe, Ive-Matije Bitange.

¹ Pridružene članice i članovi: Florence Fabijanec, Lena Vesović, Maja Kovač, Ana Franjić, Irena Došlić, Andrea Kubla, Lala Raščić, Ana Penavić, Gordana Jurić, Željka Gradski, Katja Domančić, Ljubica Anđelković, Alen Zanjko, Ančica Medvedec, Mirjana Vodopija, Tajna Peršić, Iva Čosić-Dragan, Vedran Jukić, Marko Zdravković, Ivor Ivezić, Ivica Malčić, Ivana Sajko, Nikolina Manojlović, Gordana Jurić, Lana Cavar, Ana Peraica, Anica Tomić, Ana Maria Franić, Zvonimir Bregeš, Enesa Mahić, Vida Borš, Tihana Dasović, Zrinka Kušević i drugi.

² Aktivnosti Daklelososa koje nisu uvrštene u tekst: sudjelovanje na ponovnoj Akciji čišćenja Ponikva i izložba *Kako je moda ušla u galerije* u organizaciji Radija 101, Galerije Gradske i Sorosevog centra za suvremenu umjetnost, obje tijekom 1997. godine.

JEDNO SASVIM OBIČNO PRISJEĆANJE

Iva-Matija Bitanga

Počelo je to sve prije dvadeset pet godina. Prva revija 4. travnja 1996. godine u klubu Gjuro II organizirana je kao nastup Daklelososa i Emerika Gudelja s TTF-a. Modna pista, unaprijed odabrana glazba za kolekciju i prave manekenke, ali mi smo unaprijed znale da će s likovne strane to otići u neku subverziju klasične modne priče. Budući da naručenih profesionalnih manekenki nije bilo dovoljno za sve, angažirali smo i druge – neprofesionalne manekene iz redova naših kolega, prijatelja, poznanika i obitelji. Kolega Alen Zanjko, koji se tada se bavio performansom i plesom, kretao se po pozornici karikirajući *catwalk* tako da je intenzivno komunicirao s publikom, pokretom, gestom i pogledima, dok su drugi nosači objekata ipak pokušavali uvjerljivo oponašati klasičan „manekenski stil“ koji ne obraća pažnju na prisutnu publiku. Neki od njih imali su urnebesnu tremu, pa su samo užurbano protrčali. Nama se zapravo to dopalo i nakon prve revije nismo više ni tražile uobičajene modele, već smo odmah afirmirale tipičnu Daklelososovu manekenu/manekena kao samosvjesnu mladu ženu ili muškarca koji znaju što žele i „niš joj, odnosno mu, nije bed“.

Te večeri održala se i prva izložba Daklelososa. Na zidu kluba stajala su i moja dva objekta od purpene, žice i papira, a na reviji sam imala šest plavo obojenih modela od kaširanih papirnatih maramica na žičanoj konstrukciji. Nikola Devčić Mišo, koji je u to vrijeme uz Dražena Kokanovića suvoditelj programa kluba Gjuro II, danas kaže potpuno samouvjereno da su Daklelososi pokrenuli „lavinu“. To ne treba biti apsolutno točno, ali znam da smo možda i ohrabrile neke ženske grupe koje su nastale u isto vrijeme poput Not your bitch! i Schizoid Wicklers. Osim toga, susreti s curama iz drugog konteksta proširili su i neke naše prilično sužene krugove i osvijestili nam nove interese, a stvorila se i potreba za samostalnim performerskim izrazom kroz frakcije grupe Daklelososi, koje su djelovale pod nazivima Cirkus Daklelososi i Bijesne Gliste. Družeći se s novim prijateljima koji su i sami bili aktivni oblikovatelji alternativne scene, ponovo sam počela svirati violinu i violu, snimati i nastupati s njihovim bendovima Schmrtz teatar (Mario Kovač), Šumski (Kornel Šeper), Krešo (Marko Matošić iz Udruženja za razvoj kulture – URK), Krankenhaus (Predrag Brlek) i Plastic Eel (Neven Zubak). Učestali susreti s ljudima iz kazališta osvijestili su novi interes koji će me preko poznanstva s Milenom Medvešek, kolegicom s akademije, i njezinog supruga Renea te prve suradnje u ZeKaeM-u u svojstvu likovne suradnice na legendarnoj predstavi *Hamper* odvesti dalje u smjeru scenске likovnosti i moje buduće profesije kostimografkinje i scenografkinje odmah nakon perioda Daklelososa.

No što su bili Daklelososi i kako je bilo raditi u takvoj grupi? U kontekstu studiranja na Akademiji likovne umjetnosti i njene orijentacije na tradicionalni medij Daklelososi su bili otvaranje područja koja nam nisu bila predstavljena

Nakon prve revije uvidjele smo da ne predstavljamo odjeću za „manekenke“ već za performersku interpretaciju, glumu manekenstva, plesa, hodanja, skakanja, uvijanja na modnoj pisti uz zadržavanje ozbiljnosti, komunikaciju s publikom nasuprot ledenom hodanju manekenki u modnoj reviji, čak povremeno i klaunsko kreveljenje kao provokaciju ozbiljnoj publici. Osnovno je pitanje postalo i je li to uopće odjeća ili je deklarativno ne-odjeća.

studijskim programom. Bez nadzora profesora, ali uz njihovu svesrdnu podršku u svemu što je novo i inovativno, taj rad i aktivnosti postale su ključne za naš pojedinačan razvoj u području likovnosti. Ne može se zaobići ni blagotvorno značenje grupnog rada kao okidača za hrabrije eksperimente u formama i materijalu. Entuzijazam da se radi zajedno dugo je pokretao kolektiv da iz sebe izbaci uvijek nešto novo. Utjecao je i na inspiraciju i na količinu „modela“ koje smo stvorile. Nekad bismo se približavale jedna drugoj, nesvjesno se kopirale, a onda se razmicale od straha da jedna drugoj previše ne sličimo. Bio je to mehanizam „plivanja“ u grupi. Ključno je i to da nismo imale samo jednu priliku za nastup, već niz intenzivnih uzastopnih javnih izvedbi u raznim kontekstima i s raznim predznacima; od institucionalnih izložbi do potpune alternative. Količina te „različitosti“ našoj raznorodnoj publici, koja se sastojala od pripadnika klupske scene, profesionalaca s likovne scene i modne scene, kolega i profesora s fakulteta, prijatelja iz srednje škole ili djetinjstva, pa i rodbine, bila je vrlo privlačna.

Pozivnicu za prvu reviju i izložbu „izdizajnirala“ sam rukom i odnijela k Anti Rašiću, u tadašnji ArTresor, a sadašnji Studio Rašić u Ilicu. Na njegov nagovor od tada za materijale koristimo moj rukom pisan naziv i mojim rukopisom pisan „font“. U to vrijeme nije postojao gotov font koji bi bio sličan mom pisanju rukom i mislim da smo u ArTresoru čak skenirali moja slova kako bi nam poslužila kao tipografija za potrebe pozivnica i materijala Daklelososa.

Druga revija 8. svibnja 1996. godine u GSK-u Jabuka, održana je u programu naziva *Road House*. DJ Viduka, Prija i Šparka puštali su glazbu Kojota, Let3, Psihomodopopa, a mi smo najavljene kao „special guests Daklelososi fashion performance *Cool baby cool!*“. Revija je bila izvedena u potpunosti kao antimodni performans. Pokazala sam iste, malo doradene modele, ali sam ih ovog puta uz prijateljice Lenu Vesović, Andreu Kubla, Florence Fabijanec i sama nosila. Složile smo i scenografiju od vatelina koja je lebdjela obješena oko pozornice. Pista je bila izdignuta od DJ kabine prema plesnom podiju.

Tulum na ALU na Jabukovcu 1996. godine kao završetak akademske godine, ponovo smo organizirale mi Daklelososice – Ida Mati, Jasminka Končić i ja. Uz izložbu i pomoć Ines Krasić s bendovima (Ivanka Mazurkijević) napravile smo uvertiru za kasniju organizaciju Salona mladih. Na reviji sam predstavila dva modela s kaširanim lutkama od papira koje su u visinu nadograđivale figuru. Od torza sam oblikovala kaširane lutke koje su bile iznad kaširane haljine od maramica. Nosači/manekeni/animatori nosili su ih iznad tijela dok su sami bili unutar „kreativne“. Uz pratnju bubnjara reviju je nosilo mnogo dobrovoljaca; na fotografijama prepoznajem Nikolinu Manojlović, Željku Gradski, Lalu Raščić, Ivanu Sajko, Anu Penavić, Anu i Maju Kadoić.

Iste godine sudjelovale smo u humanitarnoj reviji u organizaciji Lions kluba *Ladies Day* u sklopu Zagreb ATP Open Toura na bazenu Mladosti u Zagrebu koju je inicirao profesor Miroslav Šutej. Na toj reviji su uz Daklelososice sudjelovali i drugi studenti profesora Šuteja čiji su modeli vidno odudarali od naše već prepoznatljive koncepcije. Pripreme su uključivale razgovore s fino i skupo „napirlitanim“ gospođama koje su znatiželjno ispitivale hoće li tu biti krinolina i dekoltea. „Ma naravno!“ odgovorile smo i danima se zabavljale na tu temu. Uglavnom je bilo mnogo kaširanja, odjeće u kojoj se ne može hodati, „odjeće“ koja samo što nije otpala, mnogo žica i satelita, spužve i najlona.

Eko kulturni festival Ponikve 29. lipnja 1996. godine, koji je organizirao URK, održao se na lokaciji Ponikve koja se smjestila na kraju puta iznad za-

grebačkog Vrapča, a na kojoj su se osim akcije čišćenja glomaznog otpada s livade, što je bio povod za festival, održali i koncert alternativnih bendova, performans Schmrtz teatra i ekološka revija Daklelososa. Kornel Šeper nas se sjeća kao „dobre zajebancije i parodije na modni svijet, razigranih i naivnih djevojčica koje su unosile zrake svjetla u mračnim devedesetima. Završio se rat i bilo je mnogo entuzijazma od strane mladih ljudi, svi su željeli stvoriti nešto novo i to se dogodilo kroz Attack!, Močvaru i druge. Bilo je mnogo mladih ljudi koji su žarko željeli upijati nešto novo – *underground* glazbu, alternativne načine života pa i modu“. Na praznu livadu s pozornicom na kojoj se slagao razglas i odvijala tonska proba došle smo popodne ne znajući tko bi nam mogao nositi modele, ali je organizator pozvao cure iz publike i bendova, neke male slatke šarene pankerice koje su ih odmah oduševljeno pristale nositi. Tako se stvorila naša simbioza sa Schizoidama i Schmrtz teatrom te smo ih nadalje obavezno zvale da budu Daklelososove manekenke. One su definitivno pojačale karakterističnu izvedbenost naših revija – mlade, vrckave, polaznice raznih dramskih skupina, spremne za svaku ideju i improvizaciju. Moja omiljena manekensko-izvedbena *baza* ubrzo su postale Ana Franjić, Iva Čosić-Dragan, Maja Kovač, Tajna Peršić, Florence Fabijanec, Lena Vesović, Andrea Kubla. Ekološka revija i koncert završili su kišom. Naši su se modeli natopili i nestali u prirodi, a ostatke smo odložile u kontejner ekološke akcije.

Na 24. salon mladih 1996. godine prijavile smo se sljedećim tekstom:

„U projekt ove vrste krenuli smo iz znatiželje. Tako se i oformila grupa Daklelososi koja okuplja studente završnih godina zagrebačke Akademije likovnih umjetnosti. Istraživanjem novog medija nužno se nailazi na novu problematiku – u formi odjeće objekt se mijenja funkcionalno i vizualno u odnosu na tijelo i na pokret. U našem bavljenju novim zadatkom ostali smo vjerni materijalima koje koristimo u našem svakodnevnom likovnom izražavanju, tako im dajući novu funkciju, stvaramo druge vrijednosti.“ Daklelososi su postali način i medij kojim se može izaći izvan okvira „gnijezda“ akademije, vratiti se i ugraditi to u ono što razvijaš unutar programa. Nazvala sam ih „platformom za razvoj“ misleći na okupljanje i zajednički rad kao pokretač motivacije i akcija, a nadalje izlazak pred javnost kao dozu adrenalinske aktivnosti. Grupa je postala platforma, a „odjevni predmet“ dalje je bila početna forma, dok je tijelo postalo mjesto izlaganja, skliska granica između onog novog neočekivanog što bi interpretiralo modni predmet i onog što ga svakako želi negirati i izbjeći. Ta nespojivost i neodređenost kao zadatak i kao norma. Izlazak pred publiku dao je nov sloj zadatku jer smo nakon prve revije uvidjele da ne predstavljamo odjeću za „manekenke“ već za performersku interpretaciju, glumu manekentva, plesa, hodanja, skakanja, uvijanja na modnoj pisti uz zadržavanje ozbiljnosti, komunikaciju s publikom nasuprot ledenom hodanju manekenki u modnoj reviji, čak povremeno i klaunsko kreveljenje kao provokaciju ozbiljnoj publici. Osnovno je pitanje postalo i je li to uopće odjeća ili je deklarativno ne-odjeća.

U Domu HDLU reviju smo održale 20. rujna 1996. godine. S jednog dijela stropa visjelo je 20-30 mojih plavih *Stupova vjetra* izrađenih od žičane konstrukcije i maramica – instalacija koju sam predstavila u konkurenciji Salona. Kroz njih smo se provlačile na pistu, poslušili su kao kulisa. Predstavila sam tri „balerine“ koje su nosile *tutu* recikliran od nekog mog prethodnog rada s Akademije ili čak najlona kojim sam prekrivala pod! Nosile smo bijele čarape, *tutu* je bio djelomično napravljen od najlonske folije poprskane bojom i ljepilom pričvršćen na obod od čelične žice, tijelo omotano samoprianjajućom folijom u

▲
Hod po žici, Cirkus Daklelososi i Bijesne gliste, na slici: Maja Kovač, Iva Čosić-Dragan, Anica Tomić, Rijeka, 1997.,
foto: Jasminka Končić

koju su bili zamotani i iz nje virili ljiljani, a sve ojačano prozirnim selotejpom. Za foliju sam se odlučila zbog toga što smo u jednom momentu sve kaširale i imala sam potrebu „otići“ u neki drugi materijal. Nagrađene smo Nagradom Internet galerije i naš je rad trebao biti predstavljen kroz izložbu Interneta, a tada je to bilo vrlo inovativno i prestižno. Ne znam je li nagrada ikada realizirana.

Na 31. zagrebačkom salonu primijenjene umjetnosti 21. studenoga 1996. godine dugotrajnu reviju održale smo u Klovićevim dvorima, a u njoj je sudjelovala i Mirjana Vodopija s haljinom s led diodama koju je nosila Ana Peraica. Opet sam imala prijanjajuću foliju, bijele „štrample“ i cvijeće uz tijelo: mnogo kizantema, listove paprati, kilogram jabuka i nekoliko gerbera. To je bila moja standardna kombinacija. Izložile smo i plakate i fotografije s prijašnjih revija. Na fotografijama divljeg performansa izgleda kao da smo se „rugale“ uštogljenoj publici koja nas je „ful“ ozbiljno i napola šokirano gledala. Kao i uvijek, u *backstageu* je bilo jako veselo i hektično, vladala je posebna euforija, tražili su se *pik* traka i

selotejp za učvršćivanje modela, škare, skalpel, ponekad komad žice, dezodorans, ruž, gumica za kosu, lak za kosu, špangice, britvica.

Osim revija izvodile smo i performanse koji su bili popraćeni Daklelososovim kreacijama. Jedan od njih, *poetsko antimodni performans* pod nazivom *Da sam ja učiteljica*, izveden je *ad hoc* na maskenbalu na ALU u Illici, u jesen 1996. godine. Smislile smo ga na brzinu kod Ide Mati u stanu u Vlačkoj dovršavajući i dogovarajući detalje u tramvaju. Odjevena u pionirku čitala sam pjesmu *Da sam ja učiteljica* iz knjige Dragutina Tadijanovića na mikrofona za govornicom, dok su ispred mene Daklelososice u našim „Daklelosos objektima“ na svaku moju rečenicu odgovarale s „Tako je!“. Bilo je tu dosta autoironije jer je dio nas studirao na nastavničkom odjelu Akademije.

Sljedeće godine 1997. u Gjuri II zavrtio se ciklus izložbi i revija članica Daklelososa. Moja izložba 16. siječnja zvala se *Razmišljanja o travi*. Publika je sjedila kao u kazalištu i gledala instalaciju na stolovima napravljenu od travnatih krugova smještenih unutar najlonskih tuljaca osvijetljenih žaruljom. Čitav prostor kluba postalo je dio instalacije. Na otvorenju je bio *fashion* performans: izvođačice Maju Kovač, Ivu Čosić-Dragan, Tajnu Peršić, Anu Franjić i druge omotala sam u samoprijanjajuću foliju omotavajući im obje ruke ili ostavljajući samo jednu. Uz golo tijelo bile su im omotane jabuke, na nogama bijele hulahupke, a na glavama je ostavljeno otkriveno samo lice. Pokret im je tako bio vrlo ograničen i nalik na neko zavodljivo zmijsko uvijanje.

Preko dizajnerice Ksenije Jurinec postale smo dio promocije crnog piva Tomislav pa su se zaredale revije na tu temu u klubovima Gjuro II, Aquarius i Best. 30. siječnja u Gjuri II održala se promotivna revija za koju smo koristile i pivo kao dio svojih modnih instalacija. Od žice i crne vinogradarske mreže za zaštitu od čvoraka napravila sam krinoline, ruke su modelima bile prekrivene preko prsa da se ne vidi nago tijelo, a potom su omotane folijom, dok su na glavi imale pune čaše piva Tomislav u njihovim promotivnim čašama. Ivana Franke do posljednjeg je trena konstruirala objekt-haljinu napunjenu pivom. Sjećam se da je u polusvjetlu *bekstejdža* curilo na spojevima, krpalo se selotejpom i više ne znam je li haljina na kraju šetala ili ne.

Nadalje, u formi neke alternativne javne skupštine grupe «Ženske sobe», ELECTRA, Ženski umjetnički centar organizirao je 8. ožujka 1997. godine u Balletnoj školi na Ilirskom trgu tribinu-performans *Kuda idu Daklelososi* gdje se kroz diskusiju članica grupe pregledavala dokumentacija dotadašnjeg rada i ispitivali mogući smjerovi razvoja njezinih aktivnosti. Povremeno smo na poziv izrađivale i scenografije kao za koncert *Prvi dan proljeća* 21. ožujka 1997. godine u KSET-u na kojem su svirali razni bendovi. Jasminka Končić Konč ga je dekorirala svojim punjenim tekstilnim objektima-elementima, a ja plavim objektima „oblacima“.

Jedino pravo modno događanje, priznato, prestižno, poznato i popularno na kojemu smo sudjelovale kao grupa bio je *IFF-Fashion News* u Rijeci i Opatiji 25. travnja 1997. godine. Iako smo nastupale potpuno izvan tadašnjeg modnog konteksta, zavrijedile smo „pohvalu za izraženu kreativnost u modnim kreacijama predstavljenim na manifestaciji“ Tekstilno tehnološkog fakulteta u Zagrebu i žirija Ante Tončija Vladislavića, Jadranke Bačić i dekana Ive Soljačića.

Iste godine u Modernoj galeriji u Rijeci u okviru Biennala mladih Mediterana u lipnju održale smo seriju performansa pod nazivom Cirkus Daklelososi Bijesne Gliste. Svaki dan od četiri, izvele smo po tri performansa u donekle nenametljivoj, ali zbunjujućoj interakciji s prolaznicima. *Rijeka dobro jutro* izveden je ujutro u osam sati na istočnom dijelu korza: ležale smo na cesti pokrivene, s budilicama koje zvone i pozdravljale građane. Pred ulazom u Mali Salon na Korzu proricale smo sudbinu građanima. Usred dana smo organizirane u dvije nasuprotne grupe „hodale po (kredom iscrtnoj) žici“ sa suprotnih krajeva korza. Jedna je vukla kredom crtu, druga je kostimirana cirkuski hodala po žici s kišobrančićem, a treća je sa spužvom i kantom čučeci za njom brisala crtu. Negdje na sredini hodačice na žici su se susrele, zaobišle i performans je završio. Zbivanje su pratile sviračice na frulama i defu koje zapravo nisu znale svirati. *Crtnanje akta* vodila je za tu priliku pridružena sarajevska umjetnica Azra Suljević „korigirajući“ radove onih koji crtaju s „profesoricom“ Anicom Tomić, dok sam ja bila model. Prema dogovoru svatko je crtao što bilo, ali jako pomno gledajući u mene. *Ja nisam nikad bila riba/Ribe na suhom/ Rasprodaja Daklelososa* izvele smo u riječkoj ribarnici. Uletjele smo u povorci uz glazbu i pjesmu obučene u kupače kostime s maskama i dihalicama, a ja sam imala i vaterpolo kapicu na glavi. Zauzele smo dogovoreni štand, a uskoro su se pridružile i neke prodavačice: jedna je mahala ribama, a gospođa Ljubica sa susjednog štanda vikala je „Evo me, evo me s vama, ja sam tuna“. Vrlo spontano u sekundi je u ribarnici nastao opći hepening u kojemu je Anica Tomić na kraju bila licitatorica rasprodaje lososa. Kolodvorski performans *Dočekivanje vlaka na stanici* nije izveden jer je padala kiša, a mi smo bile na kraju snaga i potpuno iscrpljene, ali bilo je i performansa kojih se više ni ne sjećam.

Dan nakon tog bloka performansa u Rijeci s Ivom Ćosić-Dragan, Vedranom Jukićem, Majom Kovač, Tajnom Peršić i Anicom Tomić otišla sam vlakom održati performans u Pulu na otvaranju PUF-a, Festivala alternativnog kazališnog izraza uz izložbu u INK-u *Portreti tijela*. Izvele smo ga 1. srpnja na trgu Portarata ispred slavoluka Sergijevaca obojene u plavi akril za zid u istobojućim gaćicama i potkošuljama i kosa zamotanih prijanjajućom folijom. Svaka je kao plašt imala pet-šest metara dugu „plahtu“ papira koja nam je bila i plesni pod. Prevrtale smo se, plesale, skakale, istežale, nekoordinirano svaka za sebe i u vlastitoj koreografiji, uz glazbu, a pomagači Vedran Jukić i Marko Zdravković nakon nekoliko minuta počeli su nas zalijevati vodom iz kanti. Boja se počela skidati, mi smo je postepeno otirale, mokr papir ispod nas lagano se trgao. Uskoro smo počele komunicirati gestama jedna s drugom i na kraju se završilo jurnjavom i gađanjem ostacima razmočenog papirnato „poda“. Kostimi su se polako raspadali s podom i bojom s tijela. Iza nas ostali su nered, metež i mokr trg.

Kao dio prvog uličnog izdanja festivala Cest is d'Best u lipnju 1997. godine održale smo antimodnu reviju u javnom prostoru *Tkalčićeva via Cvjetni trg* sa Zlim bubnjarima. Uz bučno ritmičko udaranje bubnjeva krenule smo od parkića u Tkalčićevoju, gdje smo se *smontirali*, preko trga i Bogovićeve, veselo, rasplesano, do Cvjetnog trga, a tamo opet petnaestak minuta uz ples nakon čega smo se razišli.

Sljedeće performanse izvodilo je nekoliko nas u stanu Olega Hrčića u Medulićevoj ulici 1997. godine u okviru projekta ArTresora *Triptih*. Tih je dana Ante Rašić s ArTresorom otvorio redizajniranu tvornicu Belupo, odnosno izložbu u MUO-u, pa smo kao dio proslave završetka projekta tamo održale dva performansa koje sam osmislila s Jasminkom Končić i Ivanom Franke. U *Portretu osobe O. H.* ideja je bila opisati Olega kao osobu, Ivana Franke imala je u rukama reflektor kojim me je osvjetljavala. *Tabletomanka* je problematizirala prekomjerno korištenje sintetičkih lijekova, a za performans sam koristila vreću punu praznih kapsula od pilula koje sam naručila iz Belupa, a kojima sam se posipala kao ispod tuša. Treći je rad kao temu imao hranu i trebao se odvijati u kuhinji Olega Hrčića. Dok su Franke i Končić bile podrška s rasvjetom, glazbom i posebnim efektima, dva sam performansa izvodila sama, a treći je sa mnom trebao izvesti Ivor Ivezić, naime, trebali smo hraniti jedno drugo, nekonvencionalno. Njemu je to postalo neugodno i glupo, pa je odustao i rad nije izveden.

Na poziv Attacka na Trgu Francuske republike 25. listopada 1997. godine održao se buvljak kojim se skupljao novac za Attackov prostor. Končić, Mati i ja radile smo „skrovište“ na licu mjesta od kartonskih kutija, ponovo u mojoj plavoj boji. U Attackovom arhivu stoji: „Daklelososi su postavili svoju instalaciju ‘Bunari Mezopotamije’, u sastavljanju koje su sudjelovali svi koji su to željeli, tako da je bilo još zabavnije... Nastupili su Zli bubnjari... malo buke i bljuvanja vatre ipak ne škodi. A i Mance se prigodno naplesao...“. Uz Attackovu organizaciju veže se i performans *Crta*, zamišljen kao crte povodom godišnjice velikih sindikalnih nereda 1998. i na dan protiv policijske brutalnosti 15. ožujka. Riječ je o radu podgrupe *Bijesne gliste* koji je alternativni spomenik vladajućoj moći preko mehanizma policijske represije. Također, na festivalu FAKI 27. travnja 1998. godine održan je performans Čisto čišće *najčišće* u kojemu smo prolaznicima nudili četkice za zube da s nama čiste popločenje trga. Mikroperformativni posao, u nastupu začudan, prostorno smješten na javnom trgu, a opet intiman, ograničen šesterokutnim poljem pločice ostavio je vidljivu promjenu nastalu „čišćenjem“.

U Galeriji Matice hrvatske 20. siječnja 1998. godine otvorena je izložba na kojoj smo izlagale interaktivne instalacije. Svaka je imala jedan ili više radova na zidu, podu i stropu, a čitav prostor imao je specifičnu intervenciju. Kupile smo tanku transparentnu „gumilastiku“ i čitav prostor pretvorile u „gumigumi“ olimpijadu za publiku. Kretanje kroz izložbu tako je postalo performans u kojem je sudjelovala publika. Izložila sam rad *Klopka za publiku*: posudila sam iz ljevaonice zvona kod Savskog mosta blizu bivše tvornice *Jedinstvo* mala zvonca od mesinga i objesila ih na željezni okvir koji je bio pričvršćen na strop galerije. Zvonca su nevidljivim „flaksom“ bila vezana za pod i publika se u njih

▲ Letak za prvu reviju u klubu Gjuro II, 1996., autorica: Iva-Matija Bitanga

▲ Ana Kadoić nosi model Ivane Franke, 1996., foto: Ana Penavić

uplitala pa su po njoj i padala zvonca. Končić je u apsidi napravila svoj prostor s jastucima, objektima na zelenom tepihu. Vanja Babić u katalogu te izložbe napisao je: „Ženska umjetnička skupina Daklelososi izrazito je neformalnog karaktera. Ne postoje, naime, nikakva strogo i programatski definirana opredjeljenja unutar grupe, pa je svaka od jedanaest članica u mogućnosti neopterećeno osmišljavati i vlastite, posve samostalne projekte. To se itekako osjeća u radu Daklelososa, pa bismo stoga skupni individualizam mogli označiti kao jednu od njihovih bitnijih osobina. (...) Svi nastupi Daklelososa – bez obzira na to radi li se o revijama, performansima ili pak ‘klasičnim’ izložbama – vedro su provokativni, agresivno osmišljeni i lišeni svake suviše pretencioznosti. Štoviše, posjeduju i crtu kaotičnosti te osviještene dekadentnosti, napose primjerenih vremenu u kojem živimo.“

Na Dan planeta Zemlje, 22. travnja 1998. godine postavili smo „reciklažno drvo“. „Drvo čije lišće čine poruke obećanja planetu Zemlji koje smo spremni dati mi građani da bismo poboljšali živote svijeta nas...“ pisalo je na letku te moje zajedničke instalacije s Leom Vukelićem na koje su prolaznici mogli objesiti svoj list. Čitav dan građani su vješali lišće na drvo koje je više imalo oblik „štrika“ za vješanje rublja. Jedan Daklelososov objekt bila je i kugla – simbol Zemlje, u kojoj su bili naši reciklirani objekti/modeli/haljine, dok su pored nje obredno bubnjala dva Zla bubnjara. Na samo događanje nas je pozvao aktivist Danijel Dubičanec.

Na natječaj za festival Break 21 u Ljubljani 1997. godine prijavile smo se kao jedna kolekcija Četiri godišnja doba Ivana Franke – zima, Ida Mati – proljeće, Jasminka Končić – ljeto i ja – jesen. Ostalima se nije više ni dalo, ako se dobro sjećam. Odlučile smo imati originalnu glazbu koju sam snimila s Ivanom Marušićem Klifom u njegovom kućnom studiju u dnevnom boravku u Vodovodnoj ulici. Iako su Brejkovci na kraju izabrali samo Ivanu Franke, izborile smo se da idemo kao grupa jer smo se tako prijavile. Na reviji sam planirala rad koji je bio dvometarska stožasta željezna konstrukcija na kotačićima obojena u plavo, a koju sam izrađivala u bravariji ZeKaeM-ova majstora Željka Kanceljaka, ali je završila na špediciji i nije uspjela doći do revije. U posljednji čas kupila sam nekoliko kilograma zelenih jabuka i samoprianjajuću foliju i sklopila svoj poznati model; na glavi jabuke omotane kao afrički turban, ruke su mi bile složene oko grudi, a cure su mi montirale ostale polovice jabuka oko tijela. Bilo je vrlo uzbudljivo i intenzivno.

Salon mladih SMXXV 1998. godine nije bio planirani projekt svih Daklelososa, ali smo ga na ciljano nov i inovativan način inicirale i organizacijski osmislile Jasminka Končić, Ida Mati i ja kao Daklelososice. Transformirale smo ga u međunarodnu izložbu relevantnog svjetskog stvaralaštva mladih do 35 godina koja je tom prilikom izuzetno napustila okvire likovnog i prerasla u sva područja umjetničkog stvaralaštva i kreativnosti mladih. Unutar natjecateljskih kategorija prvi put, a čini mi se i posljednji, našlo se i kazalište. Selektori Gordana Vnuk i Ivica Buljan, izabrali su među prijavljenim radovima inovativne kazališne autorske projekte mladih plesnih i dramskih autora iz čitavog svijeta. Predstave su se igrale u prizemlju HDLU-a, „Džamije“, a ulaznice su se prodavale. U izvedbenom programu bila je i sekcija književnosti gdje je uvjet autorima bio da sami pročitaju dio iz prijavljenog književnog djela. Modni dizajn također je bio predstavljen kroz modni performans. Posebnu pažnju privukao je performans koji su konceptualno osmislile Željka Gradski i Ivana Sajko, tada još studentica, kao interesantan spoj likovnog, izvedbenog i literarnog. Ivana je čitajući svoj tekst pratila koreografrano nošenje Željkinih kreacija.

Posljednji zajednički nastup bila je izložba u galeriji „Tituš“ na Gornjem gradu 2001. godine (5.7. - 18.7.) pod nazivom *Preživjeli daklelososi, daklelososi i dalje protiv struje: Ljubinka Grujin, Gordana Koščec, Ana Kadoič, Jasminka Končić, Ida Mati, Ivana Franke, Ksenija Domančić, Koraljka Kovač, Iva-Matija Bitanga, Danijela Stanković i Mia Krkač*, a nakon nje svaka je Daklelososica otplivala na svoju stranu. Nekako u to vrijeme Ljubica Anđelković, Anica Tomić i ja održale smo radionicu performansa na Urbanom festivalu i tu je nastalo još nekoliko performansa koje smo smislile za uže gradsko središte. Ja sam tada već studirala na posljediplomskom studiju scenografije na HfG-Karlsruhe, a ostalo vrijeme i prilično ozbiljno radila po kazalištima u Hrvatskoj. Izvedbeno iskustvo s revija i performansa potaknulo me kasnije na samostalne performanse i performativne videoradove kojima sam se intenzivno bavila narednih dvadeset godina.

Božidar Viočić

ČETVRTA FEDRA

ESEJ

Za *Fedrinu ljubav* Sare Kane čuo sam prvi put pred desetak godina, kad sam u Frankopanskoj ulici sreo glumicu koja mi je, izjurivši zajapurena iz zgrade matičnog kazališta rekla kako je odbila naslovnu ulogu u odvratnom komadu: ravnatelju je na stol s gnušanjem bacila tekst i bijesno zalupila vratima.

Fedra, već u početnom dijelu Hipolitu radi felatio. Odvratno! Ona ne može podnijeti pomisao da joj kći, odrasla djevojčica koja gleda sve njezine predstave, vidi kako majka na pozornici radi takvu gadariju. Bio sam zgranut, pojma nisam imao o tekstu, bio sam zbog toga postidjen i rekao joj da je pravu. Besmisleno bi bilo razjarenu, izvrsnu i inteligentnu glumicu odvrćati od odbijanja naslovne uloge objašnjenjem kako je *felatio* u seksu prekršaj usporediv s marihuanom među drogama. Nisam se usudio reći da *felatio* na sceni ne bi bilo teško simulirati, lakše od tučnjava, mučenja i krvavih ubojstava koja nas u našim suvremenim izvedbama rijetko zadovoljavaju uvjerljivošću.

Kad je uprava teatra prihvatila ponudu slovenskog redatelja Eduarda Milera nije očekivala da će ponajbolja glumica u ansamblu odbiti suvremenu verziju teksta s jednim od najznačajnijih ženskih likova klasičnog teatra. Shvatio sam da je ne mogu odgovoriti, pokušao sam samo umanjiti njezin bijes.

Dobro se to Slovenac dosjetio pomislio sam u sebi, ne bez zavisti. Praizvedba u Hrvatskoj teksta mlade kontroverzne engleske dramatičarke, koja je svojim teatrom „sperme i krvi“ pobudila opće zanimanje i izazvala polemike, bio bi pun pogodak. Mnogo se o njoj piše na našem jeziku. Ukratko: neznanje. Utoliko mi je čudnije

bilo što sam tekst apriorno poželio režirati. Vjerojatno zbog imena klasične junakinje u naslovu i s tim u vezi izvođenja prizora *felatia*. Trenutno mi je sinula ideja kako bi se tekst moglo postaviti naizmjeničnim prikazivanjem prizora iz Racineove *Fedre*. Iracionalna redateljska zamisao od onih što hirovito iskrsavaju u mašti nadobudnih redatelja i pospremljene u pamćenju ostaju doživotno nerealizirane. Da mi se pružila prilika, Sarinu bih *Fedru*, bez poznavanja teksta, nasumce preoteo slovenskom kolegi. Sramotno i glupo, kao da je glumica vratila ulogu zbog redatelja, a ne zbog teksta od kojega sam doznao tek naslov.

Fedrina ljubav, međutim, nije izvedena. Sa zakašnjenjem sam doznao da su još dvije glumice odbile ulogu, ne samo zbog *felatia* nego i odbojnosti spram teksta u cjelini. Komad je zamijenjen drugim repertoarnim naslovom. Ni jedno ga naše kazalište nije preuzelo od Dramskog kazališta Gavella. A što sam ja u to vrijeme, početkom novoga stoljeća, o tome znao, kakvih sam u našem teatru iskustava kao redatelj ili gledatelj takvih predstava imao da bih se s prezirom odnosio spram postupka triju darovitih glumica?

U izvođenju prizora ubojstava i fizičkog nasilja, glumci nemaju osjećaj stida i nelagode, mnogi ih dapače izvode s užitkom i strašću: to nisu oni, to radi uloga koju igraju. S prizorima seksa nije tako, mnogi se ne osjećaju „pokriveni“ ulogom, razgolićeni su kao privatne osobe, stide se, pa ih publika tako i doživljava. A glumice i glumce, međutim, koji igrajući razgolićeni uspijevaju prevladati osjećaj privatnoga stida gledatelji s pojačanim uzbudjenjem doživljavaju kao glumačko umijeće. Možda